

Механізм реалізації засад екологічного менеджменту на промислових підприємствах

Тараєвська Л.С.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту і адміністрування
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

У статті на основі системного підходу узагальнено накопичений досвід і подано практичні рекомендації, які в інтегрованій формі являють собою механізм реалізації засад екологічного менеджменту на промислових підприємствах, який повинен сприяти реалізації моделі сталого економічного розвитку суспільства, основою якої є виробнича, культурно-освітня, адміністративна та фінансова системи.

Ключові слова: екоменеджмент, промислові підприємства, навколишнє середовище, екологізація, сертифікація.

Tarayevskaya L.S. МЕХАНИЗМ РЕАЛИЗАЦИИ ПРИНЦИПОВ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО МЕНЕДЖМЕНТА НА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

В статье на основе системного подхода обобщенно накопленный опыт и практические рекомендации, которые в интегрированной форме представляют собой механизм реализации принципов экологического менеджмента на промышленных предприятиях, который должен способствовать реализации модели устойчивого экономического развития общества, основой которой являются производственная, культурно-образовательная, административная и финансовая системы.

Ключевые слова: экомеджмент, промышленные предприятия, окружающая среда, экологизация, сертификация.

Tarayevska L.S. MECHANISM OF PRINCIPLES OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT IN INDUSTRIAL ENTERPRISES

The article is based on a systematic approach summarizes the experience and provided practical recommendations in an integrated form are the mechanism for implementing the principles of environmental management in industry, which should promote the model of sustainable economic development of society, the foundation of which is industrial, cultural – educational, administrative and financial system.

Keywords: ekomenedzhment, industry, environment, greening, certification.

Постановка проблеми. Погіршення стану навколишнього середовища під впливом господарської діяльності, збільшення дисбалансу між соціально-економічними потребами та можливостями їх задоволення, прискорення темпів використання природних ресурсів та їх невідповідне відновлення зумовили об'єктивну необхідність пошуку ефективних шляхів розвитку людського суспільства. Одним із таких способів є впровадження засад екологічного менеджменту, де особлива увага приділяється вимогам до системи екологічного керування, щоб дати змогу організації сформулювати і запровадити політику та встановити і досягти цілі, з врахуванням усіх вимог, які організація зобов'язується виконувати, а також інформацію про суттєві екологічні аспекти.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичну і методичну основу дослідження системи екологічного менеджменту складають праці українських та зарубіжних вчених. Важливе значення мають праці Н. Пахомової, К. Ріхтера,

А. Садекова, О. Балацького, Т. Галушкіної, В.Семенова, О.Михайлюк та інших вчених, присвячені вивченню екологічного менеджменту як типу управління сучасним підприємством, а також роботи В.О. Паламарчука, Г.В. Черевка, М.І. Яцківа, І.Г. Яремчука та ін., що розкривають економічний механізм природокористування, а також дослідження Г.А. Черниченка, Б.В. Букринського, М.Г. Чумаченка, Б.М. Данилишина, присвячені питанням еколого-економічної стійкості суспільства, економіки та регіонів.

Актуальність обраної теми дослідження визначається тим, що активізація промислового виробництва, яка за стратегією Уряду розглядається як основа сталого економічного зростання України, потребує розроблення і впровадження відповідних механізмів державного регулювання екологізації, які б не тільки залишали промисловість у межах життєво допустимих екологічних параметрів, а й покращували їх.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в тому, щоб на основі системного підходу узагальнити накопичений досвід і надати практичні рекомендації, які в інтегрованій формі представляють собою практичні механізми реалізації засад екологічного менеджменту на промислових підприємствах.

Виклад основного матеріалу. Законодавча система України передбачає три форми системи екологічного менеджменту на промислових підприємствах:

1) Система екологічного менеджменту щодо забезпечення екологічної безпеки підприємств згідно ДСТУ 3273 – 95. Безпечність промислових підприємств. Загальні положення та вимоги.

2) Система екологічного менеджменту, що вмонтована до системи управління якістю згідно з міжнародним стандартом ДСТУ ISO 9001 – 2001.

3) Система екологічного менеджменту відповідно до міжнародного стандарту ДСТУ ISO 14001. Система управління навколишнім середовищем. Склад та опис елементів і настанови щодо їх застосування [1, с. 135].

Варто зазначити, що сертифікація екологічного менеджменту за світовими стандартами ISO 14000 в Україні не дуже популярна серед підприємств – забруднювачів навколишнього середовища тому, що, по-перше, дуже витратна, а по-друге, екологічний стандарт приймається добровільно і не зафіксований на рівні національного законодавства. В Україні налічується тільки близько десятка компаній, що отримали відповідний документ. Однак, враховуючи всезростаюче значення екологічного менеджменту його розробка і впровадження, як зазначається в міжнародному стандарті серії ISO 14000 [2, с. 45], має відбуватися з врахуванням наступних етапів:

1. Попередній аналіз ситуації, що склалася. Виявлення усіх вимог до екологічного менеджменту підприємства з боку держави та елементів екологічного менеджменту, які вже застосовуються на підприємстві.

2. Розробка декларації про екологічну політику підприємства, яка б детально відобразила усі екологічні аспекти його діяльності.

3. Створення структури розподілу обов'язків і відповідальності в системі екологічного менеджменту.

4. Оцінка впливу підприємства на навколишнє середовище.

5. Розробка екологічних цілей і завдань підприємства.

6. Виявлення стадій виробництва, процесів і видів діяльності, що можуть впливати на стан довкілля, розробка системи контролю за цими процесами.

7. Розробка програми екологічного менеджменту, визначення особи, яка була б відповідальною за її виконання. Програма має бути складена таким чином, щоб урахувалися не тільки поточні, але й види діяльності підприємства у минулому, а також ймовірний вплив на навколишнє середовище життєвого циклу видів продукції, запланованих до виробництва.

8. Розробка і публікація детального опису системи екологічного менеджменту підприємства, який дозволив би аудитору встановити, чи правильно вона функціонує, а також врахував усі аспекти його впливу на навколишнє середовище.

9. Встановлення системи реєстрації усіх екологічно важливих подій, видів екологічної діяльності, випадків порушення вимог екологічної політики, тощо.

10. Встановлення на підприємстві системи внутрішнього аудиту за наданими у стандарті рекомендаціями. Результати внутрішнього аудиту можуть підлягати зовнішній перевірці незалежною третьою стороною.

Дослідження процесу становлення і розвитку екологічного менеджменту в організаціях дало змогу зробити висновок про наявність двох груп чинників впливу: зовнішніх і внутрішніх. Сукупність зовнішніх визначається загальною залежністю діяльності організації від системної дії різноманітних органів місцевого самоврядування та державного управління материнських та приймаючих країн, учасників міжнародної мережі екологічного менеджменту, конкурентного середовища (споживачів, постачальників, партнерів, конкурентів та ін.) та різноманітних громадських угруповань. Зовнішній вплив набуває прояву у комплексі міжнародних екологічних стандартів або ж інших вимог щодо раціонального природокористування і створення екологічно безпечних умов життєдіяльності населення, які висуваються до практики і результатів функціонування організації. Внутрішні чинники пов'язані з реалізацією ініціатив учасників екологічно свідомого ділового середовища організації. Мотиви діяльності зазначених учасників полягають у: підвищенні конкурентоспроможності організації завдяки виготовленню екологічно чистої продукції, зменшенні або взагалі нівелюванню шкідливого впливу на природне оточення, скороченні ресурсоміст-

кості виробництва, ефективному використанні наявних ресурсів, поліпшенні іміджу компанії.

Ефективний екологічний менеджмент організації базується, з одного боку, на відповідній корпоративній філософії, а з іншого – на чітко регламентованих нормах і процедурах стосовно параметрів екологічної діяльності; розподілу екологічних повноважень підрозділів, кваліфікації різних категорій управлінського персоналу, змісту екологічних звітів, аудиту та моніторингу з урахуванням відповідних вимог міжнародних стандартів.

Практичне використання засад екологічного менеджменту можливе за умови моніторингу екологічного стану виробництва, наукового та консалтингового забезпечення заходів зі зміни сировини, технологій, асортименту продукції, використання альтернативних джерел енергії, впровадження енерго- і матеріалозберігаючих технологій, утилізація та використання

промислових відходів, а також підняття рівня екологічної освіченості і культури населення. Одним із провідних важелів у здійсненні екологічного маневру промислового комплексу має стати структурна політика, а саме – прискорений розвиток наукомістких і високотехнологічних видів діяльності. Виконані прогнози розрахунки доводять, що доведення їхніх часток у галузевій структурі промисловості на рівень екологічно розвинених країн дозволяє зменшити техногенне навантаження майже удвічі.

За результатами комплексного дослідження нами запропоновано механізм реалізації засад екологічного менеджменту (рис. 1), який буде сприяти реалізації моделі сталого економічного розвитку суспільства, основою якої є виробнича, культурно-освітня, адміністративна та фінансова системи.

Проектована діяльність передбачає необхідність підготовки керівництва і спеціалістів, які б відповідали за екологічну безпеку, здійснювали заходи з охорони та контролю стану навколишнього середовища. Для професійної підготовки управлінського персоналу слід керуватися такими загально-методологічними засадами:

- екологічна освіта, як формальна, так і неформальна, є безперервним процесом одержання й оновлення екологічних знань;

- система знань покликана забезпечити додержання принципу «впровадження через навчання» в практичну діяльність цілей і завдань екологічної політики, програм екологічного управління, міжнародних зобов'язань тощо;

- навчальні матеріали для персоналу мають ґрунтуватися на якнайточнішій наявній науковій інформації, охоплюючи загальносистемні й спеціальні методології з урахуванням індивідуального попиту на екологічні знання;

- програми професійної екологічної підготовки мають бути спрямовані на підвищення поінформованості управлінського персоналу щодо екологічної політики і збалансованого розвитку.

Рис. 2. Механізм реалізації засад екологічного менеджменту

Джерело: розроблено автором

Контроль за дотриманням засад екологічного менеджменту повинен бути здійснений за допомогою моніторингу стану навколишнього середовища та ефективності системи виробництва. Критеріями ефективності можна вважати наступні: дієвість (ступінь досягнення поставлених цілей), економічність (ступінь використання ресурсів), якість (ступінь відповідності потребам ринку), прибутковість (співвідношення між валовим доходом і витратами), продуктивність (відношення кількості продукції до витрат на її виробництво), інноваційність (ступінь оновлення товарів і послуг), якість трудового життя (рівень задоволення потреб працівника організації), екологічність (допустимий вплив господарської діяльності на навколишнє середовище).

Висновки з цього дослідження. Впровадження засад екологічного менеджменту на промислових підприємствах можна вважати економічно і екологічно доцільним тому, що:

1. Можна збалансувати споживання сировинних матеріалів, води, енергії, скорочуючи, таким чином, виробничі витрати.
2. Виготовляти продукцію, яка підлягає вторинній переробці.
3. Скорочувати обсяги викидів, скидів шкідливих речовин і цим самим зменшувати екоплатежі.

4. Впроваджувати стандарти якості ISO 9000 та ISO 14000, що дасть змогу покращити якість продукції.

5. Відкриває можливості доступу до певних видів державної підтримки (впровадження системи екологічного менеджменту зазвичай призводить до послаблення адміністративного тиску на підприємство з боку контролюючих державних органів).

6. Дає можливість виходу на нові ринки збуту.

7. Передбачає вихід на новий рівень технологічного розвитку та інновацій.

8. Формує позитивний імідж, враховуючи зростання громадської екологічної обізнаності і бажання споживачів купувати екологічно безпечну продукцію.

Отже, запровадження засад екологічного менеджменту на промислових підприємствах є нагальною необхідністю, оскільки:

- це вимога часу і міжнародного співробітництва;
- промисловість – є одним із найбільших забруднювачів довкілля;
- природні ресурси – вичерпні;
- раціональне використання усіх ресурсів, зменшення викидів, скидів та відходів – є вигідним як з екологічної, так і з економічної точок зору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Екологічний менеджмент : навч. посіб. / За ред. В.Ф. Семенова, О.Л. Михайлюк. – К. :Знання, 2006. – 366 с.
2. Соснин А.С. Стандарты ISO 14000 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.ecolog.spb.ru/article_iso14000.php.
3. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку / Гахович Н.Г. // [Кіндзерський Ю.В., Якубовський М.М., Галиця І.Ю. та ін.]; за ред. канд. екон. наук Ю.В. Кіндзерського ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2009. – 813 с.
4. Экологический менеджмент / Под ред. Пахомовой Н., Эндрес А., Рихтера К. – СПб. : Питер, 2003. – 544 с.